

יד
מהר"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב יצחק רצאבי שליט"א

פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק

פינחס

תמוז ה'תשע"ג ב'שכ"ד

בבית המדרש "פעולת צדיק"

בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

מילואים והשלמות לשיעורים הקודמים.

בירור דעת הרמב"ם בעניין נביא שנפסקת נבואתו קודם מותו.

השלמה בעניין "עורבא פרח" ומקור לחכמתו של העורב, שאין פיקח בעופות כמוהו. ביאור מאמר הזוה"ק ברמז הפסוק "וישלח את העורב, ויצא יצוא ושוב", שזהו דוד המלך ע"ה.

מה פירוש המלה "עורב", והאם יש קשר בין עורב לערבות.

בעניין הקבלת שבת בשעה מוקדמת כמנהג אבותינו, השינוי שחל כיום כפי שלמדו מעדת האשכנזים, וכיצד אומרים "יעלה ויבוא" בתפלת ערבית של ר"ח שחל בשבת, כשמתפללים ערבים בשעה מוקדמת.

השלמה בעניין פתח גנובה, כיצד צורת קריאתה, ומדוע קוראים לה בשם "גנובה".

ביאור המדרש האומר כי משה רבינו ע"ה "גנב" את בשכמל"ו ממלאכי השרת, האם יתכן כי משה רבינו ע"ה חס ושלוש גנב? וכיצד הדבר מתיישב עם הגמרא [בפסחים דף נ"ו ע"א] האומרת כי יעקב אבינו כבר אמר את בשכמל"ו.

מדוע האדמו"ר מקוצק קרא להגר"א בשם "הגנב מוילנא", וביאור המושג גנב.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול הלשון – 03-6171031

מספר השיעור במערכת קול הלשון – 338

מספר השיעור בדיסקים – 212

השיעור מוקדש להצלחת

הילד יצחק בן הרב איתי דהרי הי"ו.

יהי רצון שיגדלוהו ה' יתברך לעבודתו וליראתו,

ויפתח לבו לתלמוד תורתו,

וימלא כל משאלות ליבו ולב הוריו לטובה, אכי"ר.

השיעור מוקדש להצלחת הילד יצחק בן הרב איתי דהרי הי"ו.

יהי רצון שיגדלוהו ה' יתברך לעבודתו וליראתו, ויפתח לבו לתלמוד תורתו, וימלא כל משאלות ליבו ולב הוריו לטובה, אבי"ר.

בשיעור זה, נדבר בעזרה"ת על כמה נושאים, שהם מילואים והשלמות לדברים שדיברנו בשיעורים הקודמים.

בירור דעת הרמב"ם בעניין נביא שנפסקת נבואתו קודם מותו.

הבאנו ובשיעור מוצש"ק חקת ובלק ה'תשע"ג, את החידוש שכותב הרמב"ם, כי הנביא אינו נשאר נביא עד יום מותו, אלא חייב להיות שתפסוק נבואתו לפני כן, זמן רב או מעט. אחת הראיות שהביא הרמב"ם לכך, היא מהפסוק בתחילת ספר עזרא ופרק א' פסוק א', לְכָלוֹת דְבַר יְיָ מִפִּי יִרְמְיָהוּ. הבאנו שמקשים, כי לכאורה מפסוק זה אין שום ראיה. והסברנו בס"ד, שהרמב"ם דייק כך מן הפסוק. כי אחרת, ישנה כפילות לשון.

כידוע, הפסוקים בסוף ספר דברי הימים ובתחילת ספר עזרא, הם כמעט אותו הדבר, לכן כותבים הרבה מפרשים, כגון הרלב"ג וסוף דברי הימים] והמלבי"ם [תחילת עזרא וסוף דברי הימים], כי מי שכתב את ספר דברי הימים, כתב גם את ספר עזרא. ואת מה שהוא סיים בספר דברי הימים, המשיך בספר עזרא. למרות שלפי הסדר שלפנינו, דברי הימים הוא בסוף כתובים. אבל הוא סיים שם את הנושא שדיבר על מלכי ישראל, וספר עזרא הוא נושא חדש, המשך לספר דברי הימים.

ישנה הוכחה לדיוק הרמב"ם מן הפסוק הזה, למרות שכל המפרשים אינם מסבירים כך, אבל לכאורה לדבריהם יהיה קשה, כי ישנו בפסוק כפל לשון. הפסוק בסוף ספר דברי הימים ופרק ל"ו פסוקים כ"א כ"ב כ"ג] אומר, לְמַלְאוֹת דְבַר יְיָ בְּפִי יִרְמְיָהוּ, עַד רְצַתָּהּ הָאָרֶץ אֶת שְׁפָתוֹתֶיהָ, כָּל יְמֵי הַשָּׁמַיָּה שְׁבַתָּהּ,

לְמַלְאוֹת שְׁבָעִים שָׁנָה. וּבְשָׁנַת אַחַת לְכוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס, לְכָלוֹת דְבַר יְיָ בְּפִי יִרְמְיָהוּ, הָעִיר יְיָ אֶת רוּחַ פּוֹרֵשׁ מֶלֶךְ פָּרַס, וַיַּעֲבֹר קוֹל בְּכָל מַלְכוּתוֹ וְגַם בְּמִכְתָּב לְאֹמֶר, כִּי אָמַר פּוֹרֵשׁ מֶלֶךְ פָּרַס, כָּל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי יְיָ אֱלֹדֵי הַשָּׁמַיִם, וְהוּא פָקַד עָלַי לְבָנוֹת לוֹ בַּיִת בִּירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה, מִי בְכֶם מִכָּל עַמּוֹ יְיָ אֱלֹדֵיו עַמּוֹ וַיַּעַל. כאן ישנה כפילות לשון. בפסוק כ"א כתוב 'למלאות דבר י"י בפי ירמיהו', ובפסוק כ"ב כתוב פעם נוספת, 'לכלות דבר י"י בפי ירמיהו'. היה אפשר לא לכתוב את החלק הראשון, ומיד לכתוב רק 'לכלות דבר י"י'. מכאן דייק הרמב"ם, שישנו פירוש אחר בפסוק 'לכלות דבר ה' בפי ירמיהו'. אין הכוונה שירמיהו השלים להתנבא את דבר ה', אלא שירמיהו כילה נבואתו, ולא התנבא עוד, מחמת זקנתו. כן דעת הרמב"ם. וכבר הארכנו בזה.

רציתי להוסיף, שלפי דברי הרמב"ם, יובן גם המשך הפסוק, 'העיר י"י את רוח כורש מלך פרס'. הרי במשך אותם שבעים שנה של גלות בבל, עם ישראל לא היה בארצו בעוה"ר. אנו כעת לקראת ימי בין המצרים, לקראת י"ז בתמוז שאמור לחול ביום שלישי הקרוב, בגלות המר והארוך הזה, שלא נקבעה לו קיצבה מראש. ישנם דברים, שאפשר להשוות בין הגליות, ולקשר ביניהם. כשם שאצל ירמיהו הנביא, הפסיקה נבואתו, כך לא היו נביאים לאחר חרבן בית המקדש, בעוה"ר. אפילו ירמיהו הנביא הפסיק להתנבאות, מפני הגלות. ולדעת הרמב"ם, משום שכבר היה זקן, כבר אינו מקבל נבואה מאת ה'.

וכן במשך שבעים שנות גלות בבל, אין נבואה בעם ישראל, מבחינה רוחנית זוהי ירידה גדולה, כמו שהפסוק אומר [משלי כ"ט, י"ח], בְּאֵין חָזוֹן, יִפְרַע עַם. 'באין חזון' היינו, אם אין קשר בין בני האדם להקב"ה, אין נבואה, אם ישנו הסתר פנים, אזי 'יפרע עם', ("ערב רב"), העם מתנהג בצורה מופרעת, מגלים פנים כנגד הקב"ה, כיון שאין מישהו שיכוון וידריך אותם. אין מוכיח. יוצאים לתרבות רעה רח"ל

שערי יצחק – השיעור השבועי

שומרי תורה ומצוות, כי על האחרים אין טענות, מהם אין תקווה, אבל מאתנו הקב"ה דורש זאת. כמו שאומר יונה בנביא, כי בשלי הסער הגדול הזה.

בכל אופן, הפסוק אומר 'ובשנת אחת לכורש מלך פרס לכלות דבר י"י מפי ירמיהו, העיר י"י את רוח כורש מלך פרס ויעבר קול וגו', מבאר שם הרלב"ג, כיצד העיר ה' את רוח כורש מלך פרס? ידמה שהראה השם יתברך בחלום לכורש זה העניין, ובו צוהו לבנות לו בית בירושלם אשר ביהודה. וידמה שראה בחלומו, שאמר לו השם יתברך, כי הוא נתן לו כל ממלכות הארץ, ולזה צוהו לבנות לו בית בירושלם. כורש חלם חלום, אינו רגיל לראות חלומות כאלה, הוא הבין שזהו אינו חלום רגיל, אלא חלום אמיתי. המלה "ידמה" מצויה בסגנון הרלב"ג, במובן "נראה לי". כלומר אין לי הוכחה שזה הפירוש, וגם זה לא מסורת וקבלה מחז"ל, אבל כך אני חושב, נדמה לי שהעניין הוא כך.

המלבי"ם כותב פירוש אחר, מבואר בספר יוסיפון, שעת פתר דניאל לבלשאצר מכתב המלך, שיענש בלשאצר על שחילל כלי המקדש, הרי כידוע, בלשאצר ראה פס יד שכותבת, מִנָּא מִנָּא תִּקְל וּפְרִסִין וּדְנִיאל ה', כ"ה, ונהרג בו בלילה, כמו שכתוב, בַּהּ בְּלִילֵיָא קָטִיל בְּלֵאשְׁצַר מְלָכָא בְּשַׂדָּאָה וְשֵׁם פְּסוּק לֵי, וְדָרְיוֹשׁ מְדָאָה קָבַל מְלְכוּתָא וְשֵׁם פְּרָק ו' פְּסוּק א"ז. ולכורש ודריוש הפרסיים, שהשתלטו על הבבלים, נודע זה לדריוש וכורש, ונדרו לבנות המקדש. נודע להם מה קרה עם בלשאצר באותו הלילה, הוא נהרג, הם נלחמו וניצחוהו, אחרי שהיתה בארמון יד שכתבה וכו'. סיפרו להם את כל הסיפור בדניאל, שהוא פתר את החלום והסביר להם, שהשלים הקב"ה את מלכותו, משום שהוא השתמש בכלי בית המקדש, ובזמן זה נדרו מלכי פרס לבנות את בית המקדש, כי ראו כך אות מן השמים, למרות שהם היו גויים. וגם יש לומר, שנודע לו מנבואת ישעיה [מ"ה, י"ג] שניבא עליו, הוא יבנה עירי וגלותי ישלח, ודברי ה'

בעוה"ר. מתבטלים חוקי המוסר. אבל מסיים הפסוק שם, ושומר תורה אֲשֶׁרֵהוּ. אשרי עוסקי התורה ומקיימיה, שיחזיקו מעמד גם במצב כזה.

למעשה, גם אנו במצב זה, בעוה"ר. אנחנו היום כבר אלפיים שלוש מאות עשרים וארבע שנים בלי נבואה, בשכ"ד שנים, ועלינו לדעת ולהתבונן, שזהו חיסרון עצום. כאשר אנו מציינים וכותבים את 'מניין השנים לשטרות', צריכים לחשוב על העניין הזה, שלו היה לנו נביאים, לא היינו מסתבכים בהרבה דברים ועיין בהרחבה שיעור מוצש"ק משפטים ותרומה ה'תשע"א. למשל יש לנו היום את גזירת גיוס בחורי הישיבות, וישנן צרות נוספות רח"ל, על מה ולמה? אנו יכולים לשער את הסיבות, אבל אנחנו כסומים בארובה. אך אם היה לנו נביא, היינו יודעים זאת בצורה ברורה. גדולי הדור אומרים, מה נראה להם שצריכים לתקן ולפעול, "עמל התורה" וכדו'. וכבר דיברנו בזמנו בעניין זה ומוצש"ק צו ה'תשע"ג, דרשת שבת הגדול, כי חושבני שישנם הרבה דברים פשוטים לעין, שכל אחד יכול להבינם, שצריך לתקנם בימים הללו.

אנו לקראת ימות המשיח, וישנו בירור אחר בירור, יִתְבַּרְרוּ וְיִתְלַבְּנוּ וְיִצְרְפוּ רַבִּים וּדְנִיאל י"ב, י"ג, לכן ישנם קשיים גדולים מאד, והרבה הפרעות, שאנו בקושי מחזיקים מעמד, אבל צריכים לתפוס בשיניים. וידוע, ש'חבלי משיח' היינו, חבל דק המתוח מסוף העולם ועד סופו, ובקלות אפשר להתנענע וליפול. ישנם אפי' החושבים, שצריך לרדת מהחבל, לא להחזיק בחבל, כיון שהניסיון מדי קשה, והם טוענים בטעות, כי זהו רצונו של הקב"ה. אוי ואבוי. דיברנו גם על כך בעבר ועיין שיעור מוצש"ק שמות ה'תש"ע. יש לנו צרות רבות, בגשמיות וברוחניות, ואין לנו נביא שיגיד לנו מה צריך לעשות. אם כי כל אחד יכול להבין את הדברים הפשוטים, לראות שישנם הרבה קלקולים. והמדובר על הציבור שלנו, ציבור

אלה העירו (עת) [את] רוחו. היתה התעוררות לכורש מלך פרס, לאחר שבעים שנה בהם לא היתה נבואה לשום יהודי.

הרמב"ם כותב [שם] שהמדרגה הראשונה בנבואות, שבעצם אינה נבואה ממש, אלא הם מדרגות לפני הנבואה, והיא שהקב"ה נותן לאדם עזר אלדי, סייעתא דשמיא, שהוא מעיר את רוחו. כמו שכתוב בשמשון ושופטים י"ד, וי, ותצלח עליו רוח יי. וכיוצא בזה.

א"כ לפי דברי הרמב"ם, פירוש הפסוק הזה הוא הפלא ופלא, 'לכלות דבר ה' בפי ירמיהו' היינו, שהפסיקה הנבואה מירמיהו. ואין פירושו להשלים את הנבואה, כמו שכתבו המפרשים האחרים. קא משמע לן כי כאן מתחיל הקב"ה לקשר את עצמו עם בני אדם, 'העיר ה' את רוח כורש מלך פרס, אמנם לא עם יהודי בעוה"ר, אבל בעקיפין עם גוי בעוה"ר. הוא התחיל לראות משהו, מעין הדרגות הנמוכות שהם קודם הנבואה, הקב"ה עורר את רוחו, הוא מרגיש שזוהי התעוררות מיוחדת, זה אינו משהו רגיל, ואז הוא נתן את הפקודה לבנות את בית-המקדש. וזוהי התחלת הסייעתא דשמיא, שהקב"ה מתחיל לנבא בני אדם, ואפילו עם גוי, על אף שכמובן הוא לא התנבא במדרגת נבואה.

יוצא לפי זה, שהרישא והסיפא קשורים ביחד, בהתחלה כלתה הנבואה מפי ירמיהו, ואח"כ הקב"ה התחיל לעורר את רוחו של כורש.

צריכים ללמוד מעניין זה, עניין נוסף, מוסר השכל, שלא לחכות לימי הזקנה. אם הרמב"ם אומר לנו, שהנביא נחלש בסוף ימיו, אין לו את הכוחות הגופניים, וממילא גם אין לו את הכוחות הרוחניים, שיוכל לקבל נבואה, א"כ כל אדם צריך להתפלל, אַל תִּשְׁלִיכֵנִי לְעֵת זְקֵנָה, כְּכֹלֹת פְּחֵי אֵל תַּעֲזֹבֵנִי וְתִהְיֶה עִיָּא טוֹז.

נזכרתי במעשה שראיתי לפני שנים רבות. סיפרו על דרשן בחסד עליון, שהגיע לאיזה מקום, ודיבר על עניין הרבצת תורה וקביעות עתים לתורה, דברים חוצבי להבות אש.

הציבור התמוגג לשמוע אותנו, בית-הכנסת היה מלא. אולם הוא לא רצה רק לדרוש, אלא 'נאה דורש ונאה מקיים', 'מקיימים'. רצה שיקיימו זאת, שהציבור יעשו כדבריו, כי המקום שם היה מקום חלש מבחינה רוחנית, הציבור לא הקדיש את עצמו לתורה. אמר הרב לכמה אברכים שליווהו, כעת כל האנשים מדברים ומשבחים מה שדרשתני, אבל תנצלו זאת. תבדקו זאת להלכה למעשה. הם הלכו והתחילו לשאול את האנשים. אמרו לעצמם, נתחיל בזקנים, כנראה יש להם יותר יראת שמים. פנו ואמרו להם, שמעתם מה הרב דרש? ענו להם הזקנים, כל ימי חיינו לא זכינו לשמוע דרשן כזה. שאלו, ומה להלכה למעשה? אולי כעת נקבע שיעור לאיזה יום? אמרו להם, לא. שאלו, אבל אמרתם שזו היתה דרשה נפלאה? ענו, מילא אם היו באים אלינו לפני שלשים שנה, כשהיינו עוד צעירים בכוחנו. אבל כיום, אנו חלשים ואין לנו כח, אנחנו נירדם כבר בתחילת השיעור. אמרו אותם האברכים, נלך ונשאל את הצעירים, בגילאי שלושים וארבעים, אמרו להם, מה אתם אומרים על הדרשה? אמרו האנשים, הפלא ופלא, ממש מתוק מדבש ונופת צופים. שאלו אותם, אתם תבואו לשיעור? אמרו להם, לא, איננו יכולים, אנו מטופלים בילדים, ועובדים, אולי כשנהיה זקנים יהיה לנו זמן. א"כ, הצעירים אומרים, כשנהיה זקנים נהיה פנויים. והזקנים אומרים, אילו היתה בא אלינו כשהיינו צעירים. ובסופו של-דבר, נמצאו קרחים מכאן ומכאן.

פעם פגשתי יהודי זקן, דיברנו על לימוד הזוהר הקדוש, והוא אמר לי מעצמו, לא כעת, אולי כשאהיה זקן אלמד זוהר. ואני מסתכל עליו, הוא כבר זקן, זקנו לבן כשלג, והוא אומר כשאהיה זקן... ואכן לאחר כשנתיים הוא נפטר. כל אחד חושב, שיש לו עוד זמן. נראה שהזקנים חושבים את עצמם כצעירים. אבל מי יודע אם יהיו לו אז כוחות? זו עצת יצר הרע, אשר נותן תירוצים לכל אחד, ההיפך מהשני.

שערי יצחק – השיעור השבועי

שהוא חכם, אבל הוא אומר קצת בלשון אחרת, הכתוב מודיענו, כי נח היה יודע שפות דיבורם של הברואים וכו', ושלח את העורב, שהוא החריף ביותר בין העופות, כדי שיודיעו מה נעשה בעולם.

שאלה מהקהל: האם גם בזמנינו זה כך?

תשובת מרן שליט"א: גם בזמנינו אומרים שהעורב חכם, רואים בו הרבה חכמות, ראיתי כתוב שהוא יכול לספור עד שש מספרים, והוא יודע כיצד להמציא לעצמו אוכל. מישהו אמר לי, שראה עורב לוקח אגוז, וזורק אותו מגובה רב לקרקע עד שהוא מתנפץ, ואז הוא לוקח ואוכל. רואים עליו דברי חכמה. וכן אם אדם הזיק לו, או שהעורב חשב שהוא הזיק לו, אפי' לאחר כמה שנים העורב יכול להזיק לאותו אדם. מישהו סיפר לי, שהלך בדרך והיו גוזלים של עורב בצד, הוא לא שם לב, והתנפלו עליו העורבים. איכשהו הוא התפטר מהם, אבל כשחזר בדרך זו חזרה, הם התנפלו עליו פעם נוספת, הם זכרו אותו. ואולי ישנם עוד חכמות, שעדיין איננו יודעים. אבל היום, לא אומרים שהם 'הכי חכמים', אולם בלשון הזוהר כתוב, 'אין פיקח בעופות כמו העורב'. אכן ישנם הרבה סוגי עורבים, ואולי לא מדברים דוקא על העורב הזה. אולי נשתנו קצת הטבעים, כמו שמצאתי בעניינים אחרים. אבל באופן כללי, רואים בכולם חכמה.

לשון בעל מעס לועז, 'שאין חריף כמוהו'. כנראה ישנו הבדל ביניהם. 'פיקח' זה דבר אחר מ'חריף'. אלו מילים נרדפות, 'חריף' ו'פיקח'. אבל זאת, משום שספר מעס לועז מתורגם מלשון לאדינו, והמתרגם לא הלך לפי המקור, אולם בילקוט ראובני, העתיק את לשון מדרש הנעלם שלפנינו, שאין 'פיקח' בעופות כמו העורב.

לגבי הקושיא, שהרי יש בזה משום לא תנחשו, אולי יש לנו רשות לתרץ זאת. אמנם רבי חייא דחה את דברי רבי אייבו, אבל מסתמא רבי אייבו יתרץ, שאין זה ניחוש, כיון שזה אינו דבר סגולי, אלא הדבר טבעי שישנה

צריכים ללמוד מכך מוסר השכל, כל אחד, כשעוד כוחו במתניו, ינצל כל מה שהוא יכול.

השלמה בעניין 'עורבא פרח' ומקור לחכמתו של העורב, שאין פיקח בעופות כמוהו.

אחד הפירושים שדיברנו [שיעור מוצש"ק במדבר ה'תשע"ג] בעניין 'עורבא פרח', שהעורב הוא חכם, ולכן זהו מה שרצה רב הונא וביצה דף כ"א ע"א לומר, 'עורבא פרח'. דהיינו, העורב הוא סמל החכמה, וכעת החכמה פרוחה ממני, מרוב שאני תשוש. אמרו ביאור זה על פי מה שנכתב כך בספרי זמנינו, שהעורב נחשב מחכמי העופות. אבל תראו הפלא ופלא, מצאנו שהדבר כתוב במפורש בזוהר הקדוש על הפסוק [בראשית ח', ז'] וַיִּשְׁלַח אֶת הָעוֹרֵב. לכאורה, מדוע בחר נח דווקא את העורב?

כתוב בזוהר הק' [זוהר חדש מדרש הנעלם פרשת נח ד"ה רבי אייבו] כך, רבי אייבו אמר, נח חכם היה, והיה מבין לחיבתו וצפצוף כל הנבראים ורמיזתם. וכשהיה בתיבה אמר, יודע אני שאין פיקח בעופות כמו העורב. העורב הוא החכם הגדול ביותר שבהם. למידע מניה סימנא בעלמא. נח רצה לדעת, לקחת מהעורב סימן מה קורה כעת בעולם, האם 'קלו המים מעל פני הארץ'. מיד, וַיִּשְׁלַח אֶת הָעוֹרֵב. זאת הסיבה שנח בחר דוקא את העורב. במפרשים ובמדרשים ישנם טעמים אחרים, אבל לפי מדרש הנעלם, זוהי הסיבה. אלו הם דברי רבי אייבו. אמנם רבי חייא חולק עליו, אמר רבי חייא, והאיך עביד הכי? והאמר רבי בן, אסור לאסתכלא באלין מנחשי בעופי דשמיא, והרי הוא בכלל לא תנחשו ולא תעוננו [ויקרא י"ט, כ"ו], אפילו כל ניחוש בעלמא. טוען רבי חייא על פירוש של רבי אייבו, אם הסיבה כדברך, זהו בכלל ניחוש, והרי אסור לנחש, שנאמר לא תנחשו ולא תעוננו, לכן הוא דחה פירוש זה.

בילקוט מעס לועז, הביא פירוש זה בשם ילקוט ראובני, שנח שלח את העורב משום

חכמה לעורב, זאת חכמה טבעית. אדם היודע את שיחת העופות, את הצפצוף של העופות, כפי שמצאנו במסכת גיטין [דף מ"ה ע"א] על רב עיליש, שהיה שבוי באיזה מקום ושמע קול עורב, והיה שם אדם המבין בשיחת עופות, והוא שאל אותו, מה אומר העורב? אמר לו, 'עיליש ברח, עיליש ברח', וכך הוא ידע שבסופו של דבר השעה תעמוד לו, והוא הצליח וניצל. יש שם סיפור ארוך, לא ניכנס לזה. א"כ זהו דבר טבעי, זה אינו דבר סגולי, ממילא אינו בגדר ניחוש. 'ניחוש' פירושו, שעושים דברים שאינם בשכל, אלא סתם סימנים שאין להם שום הבנה בהגיון, אבל כאשר הדבר הוא טבעי, הרי שזה מותר.

אח"כ ראיתי שכבר הריטב"א בחידושיו לגטין שם, הוכיח מן המעשה ברב עיליש הנז"ל, ששיחת עופות אין בזה משום ניחוש. גם המאירי שם כתב דברים בזה. ובכפתור ופרח כתב כמה תירוצים לעניין, ואכמ"ל.

ביאור מאמר הזוה"ק ברמז הפסוק 'וישלח את העורב, ויצא יצוא ושוב', שזהו דוד המלך ע"ה. מה פירוש המלה 'עורב', והאם יש קשר בין עורב לערבות. דרך אגב, בזוהר שם, ישנו דבר הפלא ופלא. ויִשְׁלַח אֶת הָעוֹרֵב, דאמר רבי פינחס, כתיב [שמואל ב' ט"ז, י"ד] וַיֹּאמֶר דָּוִד לְכָל עֲבָדָיו אֲשֶׁר אִתּוֹ בִּירוּשָׁלַם, קוּמוּ וּנְבַרְחָהּ כִּי לֹא תִהְיֶה לָנוּ פְּלִיטָה מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם, (מִרְן שְׁלִיט"א קורא את הפסוק ב'כיננו'. "להם"). דהיינו, כשאבשלום מרד בדוד המלך, אמר דוד לעבדיו, לברוח מהר, מפני הסכנה. ואף על פי שברח, מאי כתיב ביה? מִזְמוֹר לְדָוִד בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם בְּנוֹ וְתִהְיֶה לָנוּ אֵל. ואף על פי שהיה בורח ונגרש ממלכותו, לא מנע עצמו מלומר שירה לפני הקב"ה ולשוב ולהתחנן לפניו. על אף שאבשלום עשה לדוד המלך צרות, דוד המלך ממשיך ואומר "מזמור" לדוד. לא 'קינה' לדוד, אלא הוא משבח את הקב"ה. ממשיך הזוהר הק' ואומר, 'וישלח את העורב', זהו דוד, שהיה קורא עמהן תמיד כעורב. דוד המלך נקרא כאן בשם 'עורב'. וכן

בהמשך כתוב, 'וישלח את העורב, זה דוד, שהיה קורא תמיד כעורב, ושילחהו הקב"ה ממלכותו והוציאו מביתו. 'וישלח את העורב' היינו, שהקב"ה גירש את דוד המלך מביתו. ומה כתיב ביה? וַיֵּצֵא יִצְוֹא וְשׁוֹב [בראשית שם]. מהו 'ושוב'? חזר בתשובה. יש בפסוק זה רמז עצום, אולם צריכים להבינו. דכתיב [שמואל ב' שם ל"ג] וְדָוִד עָלָה בְּמַעְלָה הַיְזִיתִים, עָלָה וּבֹכָה וְרָאָשׁ לֹו חָפוּי. לדוד המלך הצדיק, אין טענות ותלונות על הקב"ה. היה יוצא ושב בתשובה, ומתודה על חטאותיו. מבין שזהו הגמול על חטאו. ומבקש רחמים עליהם. וידע כי חטאותיו עשו לו שנשלח ממלכותו ונגרש. זהו וַיֵּצֵא יִצְוֹא וְשׁוֹב, דהיינו חזר בתשובה.

לפי דברי הזוה"ק, בפסוק 'וישלח את העורב' רמז, שהקב"ה שילח את דוד המלך הנקרא עורב. ומדוע הוא נקרא עורב? פירש הזוה"ק, משום שהוא היה קורא כעורב. כפי שהעורב צועק כל הזמן, כך דוד המלך מתפלל ומתחנן תמיד. דבר אחר, הָעוֹרֵב פְּתִיב, פְּלֹא וְאִ"ו. העורב, למה דוד המלך נקרא עורב? שבא מיהודה, שנקרא עורב. דוד המלך הוא מצאצאי יהודה. והיכן יהודה נקרא 'עורב'? שנאמר, אָנֹכִי "אֶעֱרְבֶנּוּ" מִיַּדִּי תִבְקָשְׁנוּ [בראשית מ"ג, ט"ז]. יהודה נכנס בערבות. 'העורב' כתיב בלא וא"ו, לכן נקרא עורב על שם אבי אבותיו. אמר רבי פינחס, למה נקרא שמו עורב? שהיה הולך בהרים כעורב. והיינו דאמר לשאול [שמואל א' כ"ז כ"ז] פֶּאֶשֶׁר יִרְדֹף הַקָּרָא בְּהָרִים. אמר לו, שמתני להיות כקורא בהרים. כתיב הכא 'קורא', וכתיב התם [ותהלים קמ"ז, ט"ז] לְבָנֵי עֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרְאוּ. כתוב כאן חידוש נוסף, הצריך עיון בפני עצמו, כי משמע ש'עורב' ו'קורא' זהו אותו העוף, אבל לפי מה שידוע מהמפרשים, כגון בפסוק קָרָא דָּגָר וְלֹא יִלְד [ירמיה י"ז, י"א], ה'קורא' הוא עוף אחר. אבל לפי דברי מדרש הנעלם, העורב והקורא הוא אותו העוף. ולמה נקרא שמו 'קורא'? כמו 'לבני עורב אשר יקראו', שהם בוכים וצועקים. נמצאו א"כ שלושה טעמים, מדוע דוד המלך נקרא בשם עורב.

שערי יצחק – השיעור השבועי

מקומות, שדוד היה בעל קול ערב, משל למה הדבר דומה, לחבורה של אנשים המבקשת לומר הימנון למלך, אמר להם המלך כולכם נעימים, כולכם חסידים, כולכם משובחין לומר הימנון לפני. אינני אומר שאינכם מתאימים. אלא איש פלוני יאמר על ידי כולכם. למה? שקולו ערב. לכן אני רוצה אותו. כך בשעה שביקשו עשרה צדיקים לומר ספר תהלים, אמר להם הקב"ה, כלכם נעימים וחסידים ומשובחין לומר הימנון לפני, אלא דוד יאמר על ידי כולכם, למה, ש"קולו ערב". הדא הוא דכתיב, [שמואל ב' כ"ג, א'], וְנָעִים זְמֵרוֹת יִשְׂרָאֵל. א"כ ברוך ה', התיישב העניין על מכונו.

כותב רבינו יהודה החסיד בספר חסידים [סימן תשס"ח], גם אצלו פשוט היה כך, מי שקולו נעים, ואין הקב"ה נהנה מקולו, ראוי לו שלא בא לעולם. ישנם אנשים שיש להם קול, ביכולתם לעורר את הציבור בתפילות או בזמירות. כפי שמצינו בילקו"ש לגבי נבות היזרעאלי, שהיה בעל קול נעים, והיו ישראל באים לבית המקדש בכדי לשמוע את קולו, עולים לרגל בזכותו, ופעם אחת הוא החליט שלא לבוא, ואז "פתאום" אחאב ראה שיש לו כרם, ובסופו של דבר הוא נהרג בעוון הזה, וְלֹא יַחַמַּד אִישׁ אֶת אֶרְצָךָ בְּעֵלְתָךָ [שמות ל"ה, כ"ד]. עד עכשיו, אחאב לא התייחס לכרמו, אבל ברגע שנבות לא עלה, אחאב חמד את הכרם, פתאום הוא שם לב שיש לנבות כרם ליד ארמונו. זאת, בגלל שהוא לא שיבת את הקב"ה. נאמר, פֶּבַד אֶת יְיָ מִהוֹנֶה [משלי ג, ט"ו], מגרונך, ממה שחננדך, [עיין רש"י שם, ובילקוט רמז תתקל"ב]. אם הקב"ה חנן אותך בקול יפה, תשפיע ותועיל בזה, תשבח לפני הקב"ה. וכשהציבור שומעים קול נעים, הם מתעוררים. זכורני איזה שליח ציבור, שהיה לו קול נהדר, משהו כינורי, לא מעלמא הדין, והעלינו אותו למוסף ראש השנה. הציבור התמוגג. הדבר ממש מעורר אפילו ליראת שמים. זרמו דמעות כמים. ממשיך ר"י החסיד ואומר, אם

אבל לכאורה הדבר פלא עצום, יש לנו להבין זאת, כיצד קוראים לדוד המלך בשם 'עורב', רח"ל? וכי אפשר ח"ו להשוות את דוד המלך לעוף טמא? ואכזרי?

נראה לענ"ד בס"ד, כי ישנם שבע סיבות, למה העורב נקרא בשם זה. מצאתי לפחות שבע סיבות לכך. המפרשים הפשטנים מסבירים, למה נקרא שמו 'עורב'? מלשון ערב, לילה, כיון שהוא שחור. וישנם עוד פירושים נוספים. לא נאריך כעת. אולם נאמר רק פירוש אחד, נראה לי, שזהו בלשון סגי נהור. דהיינו, לעורב יש קול צרוד, קול שלא נעים לשמעו, כידוע. קולו אינו ערב, לכן בלשון סגי נהור הוא נקרא 'עורב'. כתוב בפסוק פִּי קוֹלְךָ עָרָב וּמְרִאִיךָ נְאֻהָ [שה"ש ב', י"ד]. כיון שקולו של עורב אינו ערב, לכן קוראים לו בלשון סגי נהור בשם עורב, והרי נכתב 'עורב' בלא וא"ו. זאת היא הסיבה, שקוראים לו כך בלשון סגי נהור. משום שהקב"ה חס על בריותיו, ואפילו על עוף טמא זה. אמנם אדם הראשון נתן את השמות לכל העופות, ולכל יצורי עולמים, אבל הוא היה מכווין לפי רצונו של הקב"ה מעיקרא. מעתה אתי שפיר הפלא ופלא, לא לחנם נקרא דוד המלך, נעים זמירות ישראל, בשם עורב.

אבל מניין ש'נעים זמירות ישראל' פירושו שקולו ערב? במפרשים, הדבר אינו פשוט, שזהו הפירוש. כי אפשר להבין, שהכוונה היא שהוא ידע לנגן. כמו שנאמר, רְאִיתִי בֵּן לְיִשְׂרָאֵל בֵּית הַלְחָמִי יָדַע נֶגֶן [שמואל א' ט"ו, י"ח]. לא מוזכר שקולו היה ערב. רש"י והרד"ק [שמואל ב' כ"ג א'] וכן עוד מפרשים אומרים, שדוד סידר שירות וזמירות לישראל, לאמרם בבית המקדש. שירים יפים, תהילות ותושבחות מפליאים במיוחד, שמתאים לאמרם בביהמ"ק. ולפני ארון ה'. אולם מניין שלדוד המלך היה קול יפה?

ברוך ה', מצאתי שהדבר כתוב במפורש במדרש בקהלת רבה [פרשה ז' אות ד'] ובעוד

הקב"ה נהנה, עליו נאמר, הַשְּׁמִיעֵנִי אֶת קוֹלְךָ פִּי קוֹלְךָ עָרַב וּמְרַאֲיֶךָ נְאוּוֹה, וכתוב וְנָעִים זְמֵרוֹת יִשְׂרָאֵל, וכתוב [תהלים ג' ה'] קוֹלִי אֶל יְיָ אֶקְרָא. דוד המלך אומר 'קולי', דהיינו הקול שלי. ויזהר מי שיש לו קול נעים, שלא יזמר ניגונים נכרים, כי עבירה היא. ולכך נברא קולו נעים, לשבח בוראו, ולא לעבירה.

יתכן, כי גם ה'ערבה', מארבעת המינים, נקראת בשם זה, משום שאין לה לא טעם ולא ריח, היא לא כמו האתרוג והלולב וההדס. היא אינה ערבה, לכן קראו לה ערבה.

דרך אגב נראה שיש קשר בין ה'ערבות' לבין ה'עורבים', זה בצמחים וזה בבעלי חיים. אמנם לא מצאתי הסבר לזה, אבל מאידך, כאן כתוב וְעֲרָבֵי נַחַל וּיְקָרָא כִּיג מִי, למרות שמן הדין אפשר לקחת ערבה אף שאינה גדילה בנחל, וגם בעורבים כתוב יְקָרוּהָ עֲרָבֵי נַחַל וַיֵּאכְלוּהָ בְּנֵי נֶשֶׁר וּמְשָׁלֵי לַיִם, וישנו פסוק נוסף בספר איוב, יִסְבּוּהוּ עֲרָבֵי נַחַל וְאִיּוֹב מִ, כ"ב. א"כ מייחסים את הערבות למים ולנחלים, וכך גם את העורבים מייחסים לנחלים. וכן כתוב אצל אליהו, וְנִסְתַּרְתָּ בְּנַחַל פְּרִית אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הַיַּרְדֵּן, וְהָיָה מִהַנַּחַל תִּשְׁתֶּה וְאֶת הָעֲרָבִים צוֹיְתִי לְכַלְפֵּלְךָ שָׁם וּמַלְכִים אִי יִי, ג' ד"ג, דהיינו בנחל. א"כ נראה שיש ביניהם קשר רוחני, משהו נסתר. המקום ב"ה יאיר עינינו. לא ראיתי בספרים שיסבירו מהו הקשר, אבל כנראה ישנו קשר ביניהם.

בעניין הקבלת שבת בשעה מוקדמת כמנהג אבותינו, השינוי שחל כיום כפי שלמדו מעדת האשכנזים, וכיצד אומרים "יעלה ויבוא" בתפלת ערבית של ר"ח שחל בשבת, כשמתפללים ערבים בשעה מוקדמת.

ישנה הלכה שעוררו אותה בזמן האחרון, בעניין הקבלת שבת, שמכניסים את השבת מוקדם. ברוך ה', נושא זה חזר וניער בזמן האחרון, וישנם מקומות המשתדלים לקבל את השבת מוקדם. כידוע, כך אבותינו נהגו מאז ומעולם, אבל במשך הזמן, וַיִּתְעַרְבוּ וכו'.

וַיִּלְמְדוּ וּמְלִיצָה עֲפָי תהלים ק"ו, ל"ה, ומתפללים בליל שבת מאוחר. והסיבה היא, בכדי לומר קרית שמע ותפילת ערבית בזמן. כך נפוץ בציבור, בכל אופן בארץ ישראל. וכשאנו בודקים את הנושא, מתברר לנו שזהו מנהג האשכנזים. הרבה גדולים מעירים בעניין זה, ישנם ספרים שהדגישו והביאו כי עדיף להתפלל בליל שבת מאוחר, כדי שקרית שמע ותפילת ערבית יהיו בזמן. וכמובן, הרבה בני תורה משתכנעים מעניין זה, וממילא נתפשט כך, ואילו המנהג הקודם שהתפללו ערבית מבעוד יום, הלך ונעלם.

אבל למעשה, יש לדעת, שהדבר אינו פשוט. אבותינו ואבות אבותינו גם הם היו מהדרין ומדקדקין במצוות, אבל הם העדיפו להקביל פני שבת מוקדם, בכדי שלא להיכנס לחשש חילול שבת ח"ו. בדבר זה, האיר את עיני בעל ענף חיים בשו"ת זכרוני איש [סימן י"ג], הוא רמז זאת בשורה אחת, וז"ל, כתב בספר חסידים [סימן רס"ט], מצוה להתפלל בערב שבת מבעוד יום, כדי לקבל שבת להוסיף מחול על הקודש. וכן ק"ש וברכותיה, שדינם לאחר צאת הכוכבים, מכל מקום הניחו לציבור להתפלל מבעוד יום. שאם היו שוהין עד הלילה, היו אוכלים קודם ושוכחים להתפלל. ובסוף הוא אומר על כך, הרה"ג אברהם חיים נדאף זצ"ל, מחבר הספר זכרוני אי"ש, ועל פי זה נהגו העולם (מלבד האשכנזים), להתפלל ולקרוא קרית שמע מבעוד יום, ואין פוצה פה. משום כך העולם נוהג לקבל שבת מוקדם, וזהו מנהג פשוט ללא עוררין, מלבד האשכנזים. הוא עלה מתימן לירושלם, לכן ידע מה קורה כאן בא"י. ומשמע כי הספרדים ג"כ הקדימו אז, כמו התימנים.

אמנם אין זה מנהג 'כל' האשכנזים, כיון שבעל ערוך השלחן, שהיה בליטא, כותב [בסימן רנ"ו ס"ג] דברים קשים כנגד מנהגם, ויש להקדים תפילות קבלת שבת ומעריב בעוד יום, ואין להמתין על אדם גדול שלא בא עדיין לבית הכנסת, וזכות גדול הוא. ובעוונותינו הרבים,

שערי יצחק – השיעור השבועי

כותב זאת הרה"ג אליהו שלזינגר שליט"א, רב שכונת גילה בירושלים, בספרו יום שבתון וסימן ב' אות ח"ז. הוא כותב על הנושא הזה, ואכן עם כל הבעיות שהוא עורר, עוד אפשר להסתדר. אבל הפרט הזה, הוא האגוז שהכי קשה לפצת. ומשום כך, הוא מתנגד לכל העניין. כפי שאמרתי לכם, כך הם משפיעים, עם כל מיני טענות הלכתיות, מבלי להתייחס לחשש חילול שבת, שאותו אבותינו העדיפו יותר.

זה לשונו, מה קורה בשנה שראש חדש חל בשבת, אם מותר להתפלל מעריב מבעוד יום, שהרי צריך לומר "יעלה ויבא", ומבעוד יום עדיין לא חל ראש חדש. ולא דמי לשבת ויו"ט שמתפלל של-שבת בערב שבת, כמבואר במסכת ברכות [דף כ"ז ע"א], דשאני שבת ויו"ט, שיש בהן תוספת שבת ויו"ט, ואם כן כשמתפלל מבעוד יום, הוא מקבל עליו קדושת שבת ויו"ט, ונמצא שמתפלל בשבת ויו"ט, וכמו שפירש רש"י בברכות שם. אבל בראש חדש, שאין דין תוספת, וכמו שכתב המגן אברהם בהלכות ר"ח [סימן תי"ט סק"א], אם כן אם יתפלל מבעוד יום, לא יוכל לומר "יעלה ויבא", שעדיין לא חל ראש חדש. זוהי טענתו, ובכך הוא זרע מבוכה בעניין זה.

וכן בספר "פסקי תשובות" [ח"ב, סימן רל"ה סעיף א', עמוד תתקס"ד] כתב בדומה לזה, אמנם הוא לא דיבר לעניין שבת, אלא כשמתפללים ערבית של-ראש חדש ביום חול. ואף אלו הנוהגים להקל ולהתפלל בציבור מפלג המנחה ולמעלה, על פי כמה מאחרוני זמנינו, נכון להחמיר בזה בליל ראש חדש. והוא מציין בהערה [9], שו"ת ארץ צבי [ח"א סימן כ"ה] בשם הגה"ק אמרי אמת זצ"ל מגור, שנסתפק אם להזכיר יעלה ויבא כשמתפלל מבעוד יום, ושאני משבת ויו"ט שיש דין תוספת שבת ויו"ט, וע"ש בארוכה. ואם כי לדינא נוהגים אלו המתפללים מבעוד יום לומר יעלה ויבא, וכפי שציין בתשובות והנהגות [ח"א סימן פ"ז], למיחש מבעיא.

עתה מאחרים מאד להתפלל, וחושבים זה למצוה להתפלל מעריב בזמנו. העולם חושב זאת למצוה. ואוי ואבוי למצוה זו, כי זהו בדוק ומנוסה שעל ידי כן באים לחילול שבת רבים מאנשי העיר, ואשרי אנוש יעשה זאת להתאמץ שיתפללו מעריב בעוד יום, ואין קץ לשכרו ושבת תמליץ עליו.

מתוך מעשה שבא בשבועות האחרונים לידי, הבנתי אף אני שכך הוא גם בזמנינו. למרות שישנם שעונים מדויקים, והימים ארוכים ונוהג "שעון קיץ", בכל זאת ישנם אנשים המחכים לרגע האחרון. ח"ו אינני אומר שעלולים להגיע לידי חילול שבת, לא שמעתי על מקרים כאלה, אבל מי יודע? איננו נכנסים לכל בית לחקור בדיוק. אבל לומר ש'מתקרב לחילול שבת', זהו דבר פשוט. וחשש זה, הוא גדול. לכן העדיפו אבותינו להתפלל מבעוד יום, יותר מאשר להתפלל תפילת ערבית וקרית שמע בזמנה. ואבותינו לא נהגו לחזור על קרית שמע, בגלל שהם סמכו על כך, שמפלג המנחה ומעלה, נחשב לילה אפילו לעניין דאורייתא, כשיטת ר"ת ורבינו עובדיה מברטנורא [ויש מסכת ברכות]. אמנם לגבי קרית שמע, מי שירצה להחמיר, תבוא עליו ברכה, אף אחד לא מונע ממנו לחזור על קרית שמע. אולם לגבי תפילת ערבית, ההלכה הפשוטה היא, שסומכים בשעת הצורך על רבי יהודה. בפרט בנ"ד, שישנו חשש חילול שבת. אכן לגבי קרית שמע, מי שרוצה להחמיר, הדבר בודאי טוב. או שסמכו על קרית שמע שעל המטה, וכשיטת רש"י [שם], שאז אין חשש דאורייתא.

אולם עוררו שאלה, מה קורה כשחל ראש חדש בליל שבת, כמו השנה שחל ר"ח תמוז בשבת, כיצד יאמר "יעלה ויבא" בערבית מבעוד יום, ועדיין אינו ראש חודש? בשלמא לגבי תפילת שבת, כיון שיש דין תוספת שבת, אפשר להוסיף מהחול על הקדש, אבל בר"ח אין דין תוספת. א"כ כאשר השמש עוד זורחת, איך יאמר 'ביום ראש החדש הזה'?

נמצא, שהם החלישו את העניין, ע"י הטענה הזאת.

אבל חושבני, שאין בזה שום 'בית מיחוש'. גם במקורות שהוא בעצמו הביא, אין זו המסקנא. אמנם אכן בעל אמרי אמת כותב כך, הובאו דבריו בשו"ת ארץ צבי, אם התפלל מעריב של-ראש חדש ביום אין צריך יעלה ויבא, משום דאין לר"ח תוספת. אינני יודע למה הוא כתב שהוא 'הסתפק', נראה יותר שכך הוא החליט. אולם בעל שו"ת ארץ צבי ושם, מפלפל בנושא זה, כיצד אפשר להגיד "יעלה ויבא" מבעוד יום, הרי עדיין לא לילה. אבל מסקנתו היא, כן להגיד. בתחילת דבריו הוא מנסה לדמות זאת לדבר אחר, אינני יודע אם הדבר דומה, נראה לי שישנו חילוק גדול, אבל הוא עשה כאן למדנות, וכותב כך, הרי יום חול, ודאי אין לו תוספת. ומה שייך להתפלל ערבית ביום? צריך לומר, כמו שאדם יכול להקדיש אלאחר שלושים, ולהפקיר לאחר שלושים, ולקדש אשה לאחר שלושים, אפשר לעשות קידושין לאחר זמן, דהדיבור עכשיו, והחלות אחרי שלושים. כמו כן במצוות שבדיבור, היה בדין שיוכל לקיים המצוות לפני הזמן, שיחול בזמנו. דהיינו, הוא מתפלל ערבית לפני הערב, מבעוד יום, ושולח את תפילת ערבית לערב... אינני יודע אם זאת סברא. בכל אופן, למסקנתו, שפיר יכול לומר גם יעלה ויבא, אף שהוא יום. אף אם נאמר שאין זו סברא ישרה, מכל מקום הוא אומר, שזוהי הפשטות. בפשיטות יש לומר, דכמו שהקילו לעניין תפילת ערבית, אף שהוא שייך להלילה מ"מ יכול להתפלל ביום, יהיה מאיזה טעם שיהיה, הוא הדין דיכול להזכיר גם יעלה ויבא ביום, שיעלה ויבא אינו חיוב בפני עצמו, רק חלק מהתפילה.

ובסימן כ"ו [ד"ה ובה], הוא כותב עוד באריכות בנושא זה, שם הוא כבר דן בפירוש בעניין ר"ח שחל בשבת, והוא רוצה לדמות זאת לדין אחר, אם חל ר"ח בשבת, ושכח בשל-ערבית להזכיר של-ר"ח, מחזירין אותו. זוהי נקודה

חשובה. הוא אומר כך, אם אתה רוצה להתפלל ערבית של-שבת מבעוד יום, אין בעיא שתתפלל ותאמר 'אתה קדשת את יום השביעי', אבל אל תזכיר "יעלה ויבא". למה הדבר דומה? לאדם ששכח בשוגג או באונס, ולא התפלל מנחה ביום שבת, הרי שצריך להתפלל ערבית שתים. תפילת ערבית הראשונה הוא מתפלל ואומר בה הבדלה, ובתפילה השנייה הוא מתפלל שמונה עשרה רגיל, והיא התשלומין למנחה של-שבת, אף שאינו מזכיר 'שבת' כיון שכבר יצאה השבת. נמצא א"כ, שהוא מתפלל תפילה בשביל שבת, ואינו מזכיר 'שבת'. א"כ ה"ה בנ"ד, הוא יכול להתפלל ערבית של-שבת, מבלי להזכיר יעלה ויבא.

דין דומה נוסף, אם אדם שכח ולא אמר בר"ח יעלה ויבא. הרי דין 'תפילת תשלומין' אינו דוקא אם האדם לא התפלל כלל, אלא גם אם הוא התפלל שלא כדיון, לא התפלל בזמן, הרי שהוא יכול לעשות תשלומין. אם כן, אדם שבר"ח לא התפלל מנחה, או שהתפלל מנחה אבל לא אמר יעלה ויבא, לא שם לב או לא נזכר, או שלא היה זמן, וכעת הוא זמן ערבית, הדין שהוא מתפלל ערבית פעמיים. אמנם יש אומרים, מה יעזור שיתפלל ערבית פעמיים, הרי הוא כבר יצא ר"ח, ואם יתפלל שמונה עשרה, בלאו הכי הוא לא יאמר יעלה ויבא, א"כ מה הוא תיקן? הרי את שמונה עשרה בלי יעלה ויבא, הוא כבר אמר. אבל ישנם האומרים שכן, כיון שעכשיו הוא מחוייב בתפילה נוספת, כיון שהתפילה היא היתה פגומה, לכן עכשיו שיתפלל תפילה כשרה, לפי הזמן שבו הוא נמצא. מחמת ספק זה, אומרים הפוסקים להתפלל אותה תפילת נדבה, ואין צורך שיחדש בה איזה חידוש, רק שיגיד אותה בתורת נדבה בסמיכות לתפילה הקודמת. ועי' שע"ה הל' תפילת תשלומין סי' י"ט ס"ט. בכל אופן יוצא, שהוא מתפלל תפילה בשביל ר"ח, משלים את תפילת ר"ח, בלא לומר יעלה ויבא. א"כ זוהי ראייתו.

שערי יצחק – השיעור השבועי

דאפילו מתפלל מבעוד יום צריך לומר יעלה ויבא לכתחילה. כך הוא הוכיח מסתימת הפוסקים, שלא כתבו דבר כזה.

וכן כתב המשנה ברורה והלכות מגילה סימן תרצ"ג שעה"צ סק"ח, ולא משתמיט אחד מן הפוסקים לומר, דבראש חדש אין לומר בזה "יעלה ויבא". דהיינו, אם מתפללים מפלג המנחה. מסתמא ישנם שיאמרו, שאין מכאן ראייה. אבל למי שמבין, זוהי ההוכחה הכי טובה. כיון שחידוש נפלא כזה, בדבר המצוי, כיצד הפוסקים הראשונים לא כתבו עליו? אלא, יפה שתיקתן של הראשונים, מפירושם של אחרונים. לא יכול להיות דבר כזה, שבדבר שאפשר לפלפל ולדון בו, הראשונים סתמו ולא כתבו דבר.

בספר תשובות והנהגות [שם] כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א, נהגו לומר כשמתפללין מעריב מבעוד יום "יעלה ויבא", ותמוה הדבר וכו', הוא דן בזה, ומסקנתו היא, ומיהו בלאו הכי לא קשיא מידי, דלמילי דרבנן תולים שזהו כלילה מפלג המנחה, והקילו גם לעניין ר"ח, וכמו בנר חנוכה בשעת הדחק מקילין להדליק, כבערב כבר מפלג המנחה וכן בפורים לעניין מגילה, וכמפורש בשו"ע [סימן תרצ"ב ס"ד]. דהיינו, בשביל להקל על החולים והמעוברים, אפשר להקדים ולקרוא מבעוד יום. נכון שאיננו נוהגים כן, מהרי"ץ כותב [בעץ חיים ח"א דף קס"ג ע"א] שמנהגינו להחמיר ולקרוא רק בלילה. והפרי חדש [שם] שחולק, על השו"ע, היינו משום דסבירא ליה, דהוי פורים מדברי קבלה, ודינו כדאורייתא. אבל בתפילה, שהיא מדרבנן, אפשר להקל.

אפילו לגבי ספירת העומר, יש צידוד בדברי מהרי"ץ להקל. שכן בשו"ת פעו"צ [ח"ג סי' ר"ו] הביא דעת פוסקים שאם התפללו ערבית מפלג המנחה, יכולים לספור גם את העומר אחרי כן יעו"ש.

ולמעשה יש לומר יתרה מכך, הנושא איננו מצד "תוספת שבת", הרי לא מתפללים

אמנם מנהגינו פשוט שאינו כן, לא שמענו מעולם דבר כזה, אבותינו התפללו את תפילות ערב שבת מוקדם, ובדרך כלל יצאו בבין השמשות מבית הכנסת. הם אמרו "יום הששי", מבעוד יום. ואם היה יום המעונן, הרי לא היו להם שעונים, א"כ יתכן שפתאום זרחה השמש, ונמצא שהתפללו עוד לפני השקיעה. הם לא כיוונו את הזמן בצורה מדוייקת, והדבר תפס. כמו שהיה בזמן חז"ל.

אבל בשו"ת ארץ צבי הנז"ל הוא כותב כך, אם חל ר"ח בשבת, שכח בשל-ערבית להזכיר של-ר"ח, מחזירין אותו [ביצה דף י"ז ע"א] וכו'. דעיקר הטעם דאין מחזירין אותו, משום דאם היה מתפלל מבעוד יום, היה פטור מיעלה ויבא, משום דאין לר"ח תוספת. וכל זה בחול. אבל בשבת יש לומר, כיון דחל תוספת שבת מבעוד יום, נעשה לילה ממש, כמו שכתב הטורי זהב [סימן תרס"ח], ושוב חשיב כר"ח ממש, וחייב גם ביעלה ויבא. על כן בשבת ר"ח, אם שכח יעלה ויבא בתפילת ערבית, מחזירין אותו. כוונתו לומר, מאחר שמצד שבת ישנו דין תוספת, הגם של-ר"ח אין דין תוספת, אבל אגב שבת, כך הוא גם גבי ר"ח. הוא אומר בזה פלפולים נוספים, אבל מסקנתו לדינא, לקושטא נראה לענ"ד הקלושה, דאם היה הדין דהמתפלל ערבית דר"ח מבעוד יום, פטור מיעלה ויבא, היה אסור להתפלל ערבית דר"ח מבעוד יום. הוא טוען, אם היה צדק בטענה זאת, שלא אומרים יעלה ויבא כאשר ר"ח חל בשבת, כמו שהיה בר"ח תמוז השנה זו [התשע"ג ב"שכ"ד], אם ישנו צד שלא לומר יעלה ויבא כשמתפללים ערבית מוקדם, אזי אסור להתפלל ערבית כלל. וכעין דאסור להתפלל "הביננו" בימות הגשמים, משום דצריך לומר "ותן טל ומטר", ואפילו בדבר שאינו רק לכתחילה אמרינן כן, דהרי אין מתפללין "הביננו" במוצ"ש, משום דצריך לומר הבדלה בחונן הדעת. ומדלא כתבו הפוסקים דין מחודש בזה, דבר"ח אסור להתפלל ערבית מבעוד יום, על כרחך

ערבית מבעוד יום משום תוספת שבת. רבינו הרמב"ם [תפילה פ"ג ה"ז] מבאר, מדוע מתפללים ערבית של-ערב שבת מבעוד יום, לפי שתפילת ערבית רשות, אין מדקדקין בזמנה. זוהי הסיבה. תפילת ערבית, אין מדקדקין בזמנה, לפי שתפילת ערבית היא רשות. א"כ, הוא הדין לגבי "יעלה ויבא". אמנם אנו פוסקים שבזמן הזה תפילת ערבית חובה, וגם הרמב"ם פוסק ככה, אלא שבהלכות, הולכים לפי עיקר התקנה, ובתפילת ערבית הקילו. אכן הרמב"ם עצמו סובר, שצריך לחזור על קרית שמע, ומי שיחמיר תע"ב.

לכן המסקנא היא כך, אין שום בעיה להתפלל ערבית מבעוד יום, והיינו בימות החול, ובשעת הצורך. אבל בערב שבת, כך יש לנהוג לכתחילה, וכך הנהיגו אבותינו, כיון שאדרבה, חששו שיבואו הציבור והמון העם לידי חילול שבת, וקל וחומר בימות החורף שהימים קצרים. בימי הקיץ, אולי החשש הוא פחות, אבל מאידך חושבני שבזמנינו, טוב עשו אלה שהנהיגו להקדים זאת כמה שאפשר, כל אחד לפי האפשרויות שלו. וכשחל ר"ח בשבת, ג"כ הקדימו ערבית ואמרו אפילו יעלה ויבא. כמו שלאידך גיסא אם חל ר"ח ביום ששי, לא אמרו בערבית יעלה ויבא, כיון שאז שבת אינו ר"ח.

ישנם שני דברים, בנושא זה של ערב שבת, הצריכים תיקון אצל התימנים. ראשית, מתי להתפלל ערבית, כי למדו מהאשכנזים להתפלל מאוחר. וכפי שאמרנו, אדרבה, אבותינו העדיפו להתפלל מוקדם, ואין זאת בתורת קולא, אלא שחששו לחילול שבת והעדיפו להקדים. והדבר השני הוא, עטיפת הטלית בליל שבת. חושבני, ששני הדברים הללו, תלויים בקיץ או בחורף. דהיינו, אם רוצים לתקן את זמן התפילה, כדאי לתקן זאת בקיץ, כיון שהיום ארוך, א"כ אפשר לומר לציבור שיבואו חצי שעה או יותר לפני הזמן. הן עוד היום גדול, ואדרבה, האנשים ישמחו

בזה. בפרט קשה למטופלים בילדים, שהם עייפים. ובעניין הטלית, מי שרוצה להנהיג את הציבור לבוא עם טלית, צריכים להתחיל לתקן זאת בימי החורף. בקיץ הם לא יבואו עם טלית, כיון שחם להם. אבל בחורף, יתעטפו לכל הפחות בכדי להגן מפני הקור. צריכים למצוא סיבות חיצוניות, בכדי שהיצר הרע יתמוך. מאויבי תחכמני. כך אולי נצליח בעז"ה לתקן מה שאפשר, ולכן טוב עשו שתפסו עניין זה כעת.

שאלה מהקהל: אם הסיבה שהקדימו היא משום חשש לחילול שבת, אפשר להקדים רבע שעה, לא צריך שעה, וכ"ש לא מפלג המנחה.

תשובת מרן שליט"א: אין הכי נמי. מה שעושים כך, זהו רק בכדי שלא יהיה יסורי אהדדי, זוהי חומרא, אבל היה לאבותינו חשבון נוסף, לומר "יום הששי" מבעוד יום, וישנם עוד שיקולים נוספים.

השלמה בעניין פתח גנובה, כיצד צורת קריאתה, ומדוע קוראים לה בשם "גנובה". ביאור המדרש האומר כי משה רבינו ע"ה "גנב" את בשכמל"ו ממלאכי השרת, האם יתכן כי משה רבינו ע"ה חס ושלום גנב? וכיצד הדבר מתיישב עם הגמרא [בפסחים דף נ"ו ע"א] האומרת כי יעקב אבינו כבר אמר את בשכמל"ו. מדוע האדמו"ר מקוצק קרא להגר"א בשם "הגנב מוילנא", וביאור המושג גנב.

דיברנו ומוצש"ק קרח ה'תשע"ג בעניין "פתח גנובה". ישנן אותיות גנובות, כגון מְזַבֵּיחַ, נִחוּנָה, רוּנָה, רְקִיעַ. ואמרנו שיש אומרים, שקוראים מְזַבֵּיחַ, נִחוּאָח, רוּאָח, רְקִיעַ. זוהי מחלוקת בקדמונים. ברצוני להסביר, למה השתמשו במלה הזאת, "פתח גנובה"? ראשית, מהיכן 'גנבו' זאת? שנית, למה משתמשים במלה מאוסה כזאת רח"ל, "גנובה"? אי אפשר היה למצוא שם אחר למלה הזאת? כגון פתח 'נעלמת'? הדבר הפלא ופלא. מי שירצה לְהַבִּין מְשָׁל וּמְלִיצָה, דְּבָרֵי חֲכָמִים וְחִידוֹתֵם וּמְשָׁלֵי אֵי וְ, כדאי לו להקשיב. אבל קודם, נסדר את הדברים מתחילתם.

ב"ו. הרמ"ה לא הגדירה אות 'גנובה', אלא הוא כותב 'קרי ולא כתיב', כיון שיש כאן אות שאינה כתובה.

מאיך ישנם ראשונים, שקראו לה בשם "אות גנובה". כך כותב שם בספר מקנה אברם ושער ג' במשיגי הנקודות בהרכבה, והעתיקו ג"כ בקובץ דקדוקי תורה ודף ק"י. קדמוני המדקדקים קראו התנועה הזאת, תנועה גנובה. והוא שואל, מהו 'גנובה'? ומרחיב ע"ז [ובל"נ נסביר בשיעור נוסף].

ישנם המסבירים, אבל כנראה הסבר זה מתאים רק לילדים, מה הפירוש 'גנובה'? כגון המלה 'רקיע', היה צריך להיות פתח ביו"ד, אבל העא"ן שהיא גדולה, היא 'גנבה' את הפתח מהיו"ד. וכך המלה 'רוח', היה צריך להיות פתח בוא"ו, אבל בגלל שהחיות גדולה, היא 'גנבה' את הפתח מהוא"ו. הוא"ו והיו"ד חלשים, לא יכלו להתגבר עליה. זה הסבר טוב בשביל ילדים, אבל לכאורה אינו עומד במבחן, כי מה יגידו לגבי המלה 'מזבח', וכדומה, שאין בה יו"ד? יתכן שיתרצו כי זה דרך אגב נקרא כך.

יתכן שהכוונה 'גנובה', היא כך. הרי האותיות האלה, אל"ף יו"ד וא"ו, אינן נקראות בהרבה מקומות, כגון במלה פְּרָאשִׁית, שם האל"ף נחה, וכן במלה חָלוּם, לא מבטאים את הוא"ו, אם כן גנבו אותם משם. דהיינו, לקחו את האותיות מהמקומות ששם אינם נשמעים, ואנו מוסיפים אותם כאן. כגון, מְבִיחַ, מהיכן לקחנו את היו"ד? ממלים שיש בהם יו"ד ואינה נקראת, כגון מהמלה פְּרִי, שיש בו יו"ד אבל לא שומעים אותה, א"כ 'גנבנו' אותה לכאן, ואנו משמיעים אותה פה.

אבל עדיין קשה, למה קוראים לזה בשם מגונה, 'גנוב'?

ידוע מאמר חז"ל, בעניין בשכמל"ו, מביאו מהרי"ץ ועץ חיים ח"א דף ל"ו ע"א מהמדרש בדברים רבה [ואתחנן פרשה ב' אות ל"ו], למה ישראל אומרים בשכמל"ו בחשאי? בשעה

בעל מנחת שי בפרשת בראשית וא', ו"ז, על המלה רְקִיעַ, מביא את דברי המכלול לרד"ק [דף ק"י], שישנם אותיות שמוציאים אותם, אפילו שהם לא נכתבות, כמו פֶּתַח, רֵיחַ, נִיחוּחַ, שְׁמַעַ, נִסְעַ, ולשיטתו הן נקראות כך, נִסְאֵעַ, נִיחוּאֵחַ, שְׁמֵאֵעַ, מְבִיחַ, מְקִצוּאֵעַ. וזאת האל"ף, תיקרא אות גנובה. אנו אומרים שזהו מְקִצוּעַ, דהיינו וא"ו גנובה, אבל לכו"ע 'גנבו' פה משהו. וכן כתב בספר צחות [דף קל"ח]. ובעל מקנה אברם [דבלמש] כתב [שער ג'] בשם רבו הר"ר שר שלום, שקריאת האות גרונית, נוטה למוצא הכח שתורה עליו הנקודה הקודמת ליה. לשיטתו זה לא נקרא כאל"ף, כלומר מְבִיחַ, נִיחוּאֵחַ, אלא תלוי איזו אות באה מקודם. אם מנוקד צירי, נקרא כיו"ד, מְבִיחַ. כי אם היא צירי או חירק. כגון רְקִיעַ, תתנועע הפתח במוצא היו"ד. ואם הנקודה חולם או שורק, תנועת הפתח נוטה למוצא הוא"ו. אך היו"ד רפה מאד בקריאה, עד שתיראה כמעט נחה.

דרך אגב, ישנם אנשים אצלינו האומרים 'יהי רְקִיעַ', 'אִשָּׁה כִּי תִזְרִיעַ', 'רוּחַ', עושים את היו"ד או את הוא"ו עם דגש. וישנם אמנם ספרים שניקדו כך, וכן ראיתי בתיגאן כת"י, אבל ישנם הרבה שלא כתבו כך. כנראה שהדבר אינו מדויק, אלא שזה אינו מודגש. אינני יודע מניין אלה הוסיפו את הדגש. ולא עוד אלא שכאן במקנה אברם כתוב במפורש, 'היו"ד רפה מאד'.

והמנחת שי מוסיף להביא את לשון הרמ"ה, רבינו מאיר הלוי, על הפסוק וְאֵתָהּ עֵיף וַיִּגַע [דברים כ"ה, י"ח], חסר יו"ד דקרי קדים לעא"ן ולא כתיבא. הוא מגדיר זאת 'חסר יו"ד', וַיִּגַע. וכן כְּשִׁמְעַ עֵשׂו [בראשית כ"ז, ל"ד], חסר וא"ו דקרי ולא כתיב. יהושע, חסר וא"ו דקרי קדים לעא"ן ולא כתיב. וכתב הלונזאנו, הוא רבינו מנחם מלונזאנו בעל אור תורה, שנראה מדבריו של הרמ"ה שצריך לקרוא, וַיִּגַע, כְּשִׁמְעַ, יהושע. עוד כתב הרמ"ה, לְשׁוּחַ בְּשָׂדֶה [בראשית כ"ד, ס"ג], וְשָׁמוּ שׁוּעַ [שם ל"ח],

שעלה משה למרום גנבו מן המלאכים, משה רבינו 'גנב' את הבשכמל"ו מהמלאכים, ולימדו לישראל. משל לבן ביתו של-מלך, שהיתה לו בת בתולה, והיה רואה בגדים נאים ולוקח לה. פעם אחת נכנס לפלטרין של-מלך, לארמון שלו, וראה קוזמירון של-מטרונה שם, פירוש, בגד נאה וחשוב, גנב אותו ובא ונתנו לבתו. התחיל מצווה לה, כל הבגדים לבשי אותם בפרהסיא, אבל קוזמירון זה, גנוב הוא. אל תלבשי אותו, אלא מן הדלת ולפנים. כך אמר משה לישראל, כל המצוות שנתתי לכם, הוא ממה שקיבלתי מהקב"ה. אבל השם הזה שאני נותן לכם, הוא ממה ששמעתי ממלאכי השרת, שבו הם משבחים להקב"ה, ונטלתי אותו מהם, לכך תהיו אומרים אותו בחשאי וכו'. והיינו מאמרם ז"ל, כשעלה משה למרום, הורידו לישראל. דהיינו, משה רבינו 'גנב' את בשכמל"ו מהמלאכים, ואומר לנו, תאמרוהו בשקט, אפילו הוא לא כתבו בתורה. כתוב שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד. וְאֵהָבֶתָּ וְגו' (דברים ו' ד' ה'), אבל את בשכמל"ו הוא לא כתב, תסתירו אותו, זה כמו שגנבו מהמלכה את בגדיה.

לכאורה קשה, וכי משה רבינו ח"ו 'גנב' הדבר הפלא ופלא.

כעת תשמעו, איזו גאונות. כותב רבינו שלום שבזי זצוק"ל, בספר חמדת ימים ופרשת ואתחנן דף רס"ג, וכי משה גנב היה? והא כתיב, בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוא ובמדבר י"ב, ז' אלא, הוא אומר שני תירוצים, ר"ל שמרה, תרגום 'גנובתי יום' (בראשית ל"א, ל"ט), נטרית ביממא. 'גנב' פירוש, שמר. תרגום 'גנובתי', 'שמרתי'. דבר אחר, רבנן אמרי, מותר לגנוב דברי תורה, דכתיב מִים גְּנוּבִים יִמְתְּקוּ (משלי ט' י"ז), זה מימיה של-תורה.

לפי הפירוש ראשון שהוא אמר, 'גנב' היינו לשמור, לפי זה יש לנו תירוץ נפלא, לעניין 'אות גנובה'. הרי למה למלים 'מזבח' 'ניחוח' 'יהושע' צריכים להוסיף פתח? הרי בשורש

המלה, הדבר לא צריך להיות? למשל, למה צריך להיות מִפְתִּיחַ, הרי משקל המלים בלשון הקודש לא מצריך זאת? כי את המלה מְסַמֵּר, לא אומרים מְסַמֵּר, א"כ למה כאן זה מִפְתִּיחַ? אלא התשובה היא, כיון שאת האותיות הגרוניות, קשה לבטאם יותר משאר האותיות, לכן צריכים לתמוך אותם. קשה לומר 'מִזְבַּח' 'יְהוֹשֻׁעַ', למרות שזהו משקל המלה. זאת הסיבה, למה אומרים למשל, וְאֵת הָעֵם הָעֵבִיר אֹתוֹ (בראשית מ"ו, כ"א), למה לא אומרים 'הָעֵבִיר', כמו בתורה שבעל פה? למה הֵלֵא שְׁמַעְתָּ בְּתִי וְרוּחַ בִּי חַי, למה לא שְׁמַעְתָּ? וכן לְקַחְתָּ? וכדומה. אלא, בגלל שקשה לומר את האות הגרונית בשוא נח, לְקַחְתָּ שְׁמַעְתָּ. כיון שכך, הם צריכות עזרה, ולכן מוסיפים להן עוד תנועה. נמצא שפתח זה, שומר על האות. אחרת, היא תיעלם. אם תאמר 'מִזְבַּח', לא יוכלו לבטא אותה, קשה לבטאה, א"כ זהו "שמירה" על האות. לכן היא נקראת "גנובה", מלשון שמירה.

ולגבי תשובתו השנייה, שנאמר 'מים גנובים ימתקו', כוונתו היא, שכתוב בפוסקים כי מותר לגנוב דברי תורה, דכתיב לא יִבְזוּ לְגַנֹּב בֵּי יָגוּב (משלי ו, ל"ג), דהיינו באדם הרואה חידושי תורה אצל מישהו אחר. אכן ישנה מחלוקת בפוסקים, לגבי הגנוב דברי תורה ומעתיקו, הש"ך סובר (חושן משפט הלכות פקדון סימן רצ"ב סקל"ה), שהדבר מותר אפילו אם הבעלים מקפידים. והסמ"ע (שם) סובר, שאסור להעתיק חידושי תורה. א"כ לכאורה בנ"ד, וכי נאמר שהמלאכים מקפידים? אינני מביין זאת, מה איכפת להם אם גם אנו נאמר בשכמל"ו? הרי 'זה נהנה וזה אינו חסר'? משא"כ לפי התירוץ הראשון, המשל שמשווים זאת לגניבת הקורמיוזון, א"כ משמע שאם משה לקח להם את בשכמל"ו, אזי כבר לא יהיה אותו למלאכים.

מה שחז"ל אומרים כאן משל זה, שמשה רבינו גנב, ונתן אותו לישראל, אלו דברים גבוהים

שערי יצחק – השיעור השבועי

בשכמל"ו, פירוש, וזהו אמרו פעם שנית ושם פסוק ב' וְשָׁמְעוּ אֶל יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם, כלומר מאמר זה שהוא בשכמל"ו, יהא קבלה בידכם, וענו כולם ואמרו כן. הוא מוסיף כאן דבר שאינו כתוב בגמרא, הוא מביאו בשם הרד"א, דהיינו רבינו דוד אבודרהם, שעניין זה רמוז בפסוק, הַקִּבְצוּ וְשָׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשָׁמְעוּ אֶל יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם, למה כתוב פעמיים 'ושמעו'? מהו 'ושמעו' שבפעם השניה? אלא אומר להם יעקב אבינו, מאמר זה שאני אומר, בשכמל"ו, יהיה לכם קבלה, שתאמרו זאת בכל הדורות. הוא אמר לבנים שלו, שהם ישמרו זאת בידיהם.

אומרת הגמרא, אמרי רבנן, היכי נעביד? נימריה, אם נאמר בשכמל"ו, לא אמרו משה רבינו. לא נימריה? הא אמריה יעקב. התקינו, שיהו אומרים אותו בחשאי. מי שיראה שם במהרי"ץ בעץ חיים, הוא הביא בזה סודות גדולים, אבל אנחנו נדבר כעת רק בצורה שטחית, 'מלמעלה'.

אמנם מהרי"ץ לא מעיר בעניין זה, אבל ישנה כאן סתירה עצומה. בהתחלה הוא הביא את מאמר הגמרא, ואח"כ את דברי המדרש בדברים רבה. לכאורה, איך אפשר להביא את שני הדברים האלה כאחת? הרי לפי הגמרא, יעקב אבינו אמר בשכמל"ו, כאשר בנו אמרו לו 'שמע ישראל', והוא ציווה שהדבר יישאר להם לדורות. ולפי המדרש, משה רבינו גנב זאת מהמלאכים. מדוע משרע"ה היה צריך לגנוב זאת מן המלאכים, אם ישנה מסורת זאת עוד מיעקב אבינו? כיצד מיישבים את שני המאמרים הללו? וכי משה רבינו לא ידע שאומרים בשכמל"ו? הרי ישנה מסורת זאת מזמן יעקב אבינו, מקובל איש מפי איש, מסורת מדור דור מבלי לגנוב? למה להיות 'גנב' ח"ו?

אמנם לגבי מה שמשה אמר, פֶּקֶד פְּקֻדָּתַי וְשָׁמַעְתָּ, כתוב כי מי שיבוא ויאמר סימן, שהקב"ה שלח אותו, ומשה לא ידע זאת. כי היה במדין. אבל זה רק אז, בהתחלה. כעת

מאד. ישנו משל נוסף אחר בהמשך, לבת מלך שהריחה ציקי קדירה. וביום הכיפורים אנו אומרים בשכמל"ו בקול רם, משום שאנו כמו המלאכים, בדרגות שלהם כידוע, וכמובא בפוסקים, וגם מהרי"ץ העלה זאת בע"ח שם. המשלים הללו הם דברים גבוהים, רק אנו באים כעת לתרץ נקודה אחת, למה נקטו לשון 'גנב'.

מה הטעם שאומרים בשכמל"ו בחשאי? כיון שמשה רבינו גנב אותו מהמלאכים. אבל בגמרא מסכת פסחים [דף נ"ז ע"א], כתוב דבר אחר. תנו רבנן, כיצד היו כורכין את שמע, אומרים שמע ישראל י"י אלדינו י"י אחד, ולא היו מפסיקין, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר, מפסיקין היו, אלא שלא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אנשי יריחו, לא היו אומרים בשכמל"ו. ואנן מאי טעמא אמרינן ליה? למה אנו אומרים בשכמל"ו? הרי הדבר אינו כתוב בתורה? כדדריש רבי שמעון בן לקיש, דאמר רבי שמעון בן לקיש, וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֲאִסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם וְכִרְאִשִּׁית מִיָּמִי, ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכינה. אמר, שמא חס ושלום יש במטתי פיסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו. אולי כפי שמאברהם יצא פסול, אולי ח"ו, מי יודע מה בילדי יש? אמרו לו בניו, לא, 'שמע ישראל י"י אלודינו י"י אחד'. דהיינו, שמע ישראל, הכוונה אליו, אתה ישראל אבינו, ישראל סבא, כשם שאמונתך בה' אחד, כך גם אנו מאמינים ביחוד ה', אין שום הפרש וחילוק בינינו לבינך, אנו עם אותה האמונה, ואין בנו שום פיסול. אמרו, כשם שאין בליבך אלא אחד, כך אין בליבנו אלא אחד. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר, 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'.

מהרי"ץ מביא זאת מקודם [דף ל"ה ע"ב], 'כשם שאין בליבך אחד', פתח הזקן ואמר

הוא בסוף ימיו, ולא יתכן שלא ידע מה שכל ישראל ידעו, ובודאי קיימו.

ועוד קשה, שהרי לולי שהדבר היה 'נגנב' מהמלאכים, היינו אומרים זאת בקול רם, וכמו שהגמרא אומרת, 'לא נימריה? הא אמרה יעקב'. א"כ לומר 'בחשאי', זוהי רק פשרה. וכן הקשינו, למה הוצרך משה 'לגנבו' מהמלאכים? כיצד מיישבים את שני הדברים הללו?

ואם תאמר, 'מדרשים חלוקים', אנו איננו בשיטה הזאת. כאשר לפעמים ישנם סתירות בין המדרשים, ישנם כאלה הנשארים עם התירוץ, 'מדרשים חלוקים'. אבל בבית מדרשנו, תירוץ זה אינו מקובל, וכך ידוע מהרבה גדולי ישראל, שאין דבר כזה 'מדרשים חלוקים', כי כל דברי חז"ל הם אמת. ואם נראה לנו סתירות, פירושו שחסר משהו בהבנה. דיברנו על זה כמה וכמה פעמים, ליישב סתירות בין המדרשים. אבל כאן, הסתירה היא עצומה, קשה ללכת לישון עם קושיא כזאת. אינני יודע אם להשאיר אתכם עם הקושיא, או לומר לכם את התירוץ. חושבני שזאת קושיא אדירה.

הערה מהקהל: אולי זה נעלם במשך הגלות במצרים?

תשובת מרן שליט"א: אסבן איך זה חזר והגיע אלינו?

הערה מהקהל: אולי כשהיו במ"ט שערי טומאה, נפסקה הזכות לומר זאת בקול? תשובת מרן שליט"א: עדיין לא היה משה רבינו ע"ה צריך לקחת זאת מהמלאכים.

כעת תשמעו בס"ד תירוץ טוב וחלק, בלא סירכות וקשיים. כתוב בתרגום ירושלמי על הפסוק הזה, **אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים**, וכה עשו, מן דאתכנשו תרי עשרתי שבטוי דיעקב, ואקיפו דרגשא דדהבא דהוה אבונן יעקב רביע בגווה. שבטי יה, השבטים הקדושים, הקיפו את מיטת הזהב שיעקב אבינו היה 'רביע', דהיינו שוכב או רובץ בתוכה. סברין, דהוא גלי להון סדרי ברכתא

ונחמתא, ואתכסי מיניה. ענא אבונן יעקב ואמר להון, אברהם אבוי דאבא, קם מיניה פיסול, ישמעאל וכל בני קטורה. ויצחק אבא, קם מיניה פיסול, עשיו אחי. ואנא דחיל (דהיינו אני ירא) דלא יהי ביניכון גבר ליביה פליג על אחוי, למיזל למיפלח קדם טעוות אחרנין. עניין תרי עשרתי שבטוי דיעקב כולהון כחדא ואמרינן, שמע מינן ישראל אבונן, י"י אלהנא י"י אחד. עני יעקב אבונן ואמר, "יהא שמיא רבא מברך לעלם לעלמי עלמיין".

המלים האחרונות, פתרו לנו את הבעיא. דהיינו, יוצא שישנה מחלוקת, מה ענה להם יעקב אבינו. חז"ל אינם חלוקים ביסוד, אלא הם נחלקו רק על פרט אחד, האם יעקב אבינו אמר 'יהא שמיא רבא מברך', או שאמר 'בשכמל"ו'. שני הדברים, הם כמעט אותו העניין, ההבדל העיקרי הוא, שב'בשכמל"ו' מזכירים את 'מלכותו', שזהו רומז לשכינה, משא"כ ב'אמן יהא שמיא רבא מברך', לא מזכירים זאת, אבל תוכן הדברים הוא כמעט אחד.

המעניין במהרי"ץ יראה, שכל העניין הזה, כל המשלים שחז"ל דיברו בזה, זהו בעניין האם השכינה היא בגלות, או שלא? והרי כעת, יעקב אבינו ירד למצרים, לכן הוא אמר בשכמל"ו, והביא מהרי"ץ מתוך ספרי קבלה בכדי להסביר זאת, שהנקודה היא, שכינה או לא שכינה, כיון שבשכמל"ו בעצם זוהי המלכות, זאת הנקודה המיוחדת ב'ברוך שם כבוד מלכותו'. א"כ לפי הגמרא, יעקב אבינו אמר בשכמל"ו. אבל לפי מדרש דברים רבה, כל הסיפור נכון, רק בפרט אחד אינו מסכים, דהיינו שיעקב אבינו לא אמר בשכמל"ו, אלא אמר 'יהא שמיא רבא מברך'.

דרך אגב, יעקב אבינו אמר זאת כנוסח הבלדי, 'לעלם ולעלמי עלמיא', בלי 'יתברך'. זהו תרגום ירושלמי מפורש, שלא צריך לומר 'יתברך' בפעם השנייה, וכן בכל הספרים לא כתוב 'יתברך'. ועיין בארות יצחק על פסקי מהרי"ץ כרך ראשון הל' ברכות השחר אות פ' דף קמ"ה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

קיבלו כל אחד את שלו במעמד הר סיני. בודאי הנשמות התקרבו, על פי סדר הכבוד. הנביאים ניגשו תחילה, אחריהם התנאים, אח"כ עמדו האחרונים, וכל אחד חטף חידושי תורה כפי אשר תשיג ידו. אבל כמובן, הקרוב קרוב קודם. אבל הגאון מוילנא, לא אבה לעמוד במקומו, עם חכמי האחרונים. הוא השתחל קדימה עם הראשונים, וגנב הרבה חידושי תורה שהיו ראויים רק לדורות ההם. א"כ זהו 'הגנב מוילנא', דהיינו הגר"א אמר חידושים, שאינם לפי דורו. הוא נכנס שלא בתורו, לא במקום הראוי, ולכן הוא זכה למה שזכה.

במלים אחרות, רואים מכאן, שכשאומרים 'גנב', אין הכרח שזהו לגנאי. כתוב בפסוק [שמות כ' י"ג] לֹא תִגְנֹב. יש שם טפחא. משום שלפעמים, מצוה לגנוב, ישנם גניבות המותרות. כגון זה י"ל בנ"ד "פתח גנובה", מצוה וטוב לגנוב אותה, והדבר כשר למהדרין. ה' ברוך הוא יסייענו על מעשה רצוננו, שבעזרתו יתברך נבין כל דבר לאשורו, אכ"ר.

אליבא דחילוק זה, יש לומר, שלפי דברי הגמרא שיעקב אבינו אמר בשכמל"ו, לא צריכים לומר שמשנה רבינו 'גנב' זאת מהמלאכים. אבל לפי המדרש רבה, שיעקב אמר 'יהא שמיא רבה', א"כ היכן התחדש 'בשכמל"ו? לכן הוא היה צריך לקחת ממלאכי השרת. ובזה הסתדר העניין, בעזר ה' יתברך.

בכדי להשלים את העניין, נספר סיפור, על שהיו מכנים את הגר"א, הגאון מוילנא, בשם 'הגנב מוילנא', מסתמא הדבר עורר חשד כי הטעם הוא, בגלל שהיתה המחלוקת בין החסידים לבין הגר"א. בגלל שהוא עשה חרם נגדם. אבל אקרא לכם זאת, מתוך הקדמת ספר הוראה ברורה, שיצא בזמן האחרון על יורה דעה. לפני שנים רבות, היה מעשה באדמו"ר מקוצק, שמצא את תלמידיו מתווכחים בלימודם. אמר להם הרב, לפי ההגהה של 'הגנב מוילנא', לא קשיא מידי. תלמידי הישיבה התווכחו באיזו גמרא, והוא אמר להם, לפי מה ש'הגנב מוילנא' מגיה, אין קושיא. ידוע הגר"א הגיה הרבה הגהות בש"ס, שלפיהם מתיישבות קושיות רבות. הם נבהלו, וכי כך חלילה הרב קורא לו, 'הגנב מוילנא? מה יש לו נגד הגר"א? אמנם היתה להגר"א מחלוקת עצומה עם החסידים, אבל ישנם גם מגדולי החסידות שלבסוף העריכו את הגר"א. הם אמרו, שהוא עשה טוב, בכך שעצר קצת את החסידות, כי לפעמים החסידים היו 'משתבשים', מי יודע מה יקרה בסופו שלדבר, היו יורדים בכלל מן הדרך. בגלל שהגר"א עשה חרם נגד החסידים, העלה על נס (הוא ותלמידו הגר"ח מולאזין בנפש החיים) את חשיבות לימוד התורה שזהו העיקר, ממילא הוא מיתן אותם, והם הלכו בצורה הנכונה. לא סטו ולא הגזימו. בכל אופן, הם התפלאו, האדמו"ר מקוצק אומר 'הגנב מוילנא?'

אלא ענה להם אדמו"ר מקוצק כך, חז"ל אומרים, החכמים שעומדים בכל דור ודור,

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר,

נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש את הוצאת השיעור לע"נ, או לרפואה, הצלחה ופרנסה טובה. פרטים בטלפון: 050-4140741